

A Kárpát-medence őserdeinek leírása (XIX-XX. század)

Description of virgin forests in the Carpathian
basin (19th– 20th century)

Válogatta és szerkesztette:

Bartha Dénes – Oroszi Sándor

NyME EMK NTI Növénytan Intézeti Tanszék, Sopron
Magyar Mezőgazdasági Múzeum, Budapest

Előszó

A XX. század utolsó évtizedében – csaknem az utolsó pillanatban – Magyarországon is elindult az erdőrezervátumok kijelölése, védetté nyilvánítása és kutatása. Ez a munka nem minden előzmény nélkül kezdődött, mert mind az általános természettudományi ismeretekkel rendelkezők, mind a szűkebb erdészeti tanulmányokat folytatók az őserdők kérdésével már jó másfél évszázada foglalkoztak. Bizonyosság erre, hogy az egykori szakirodalomban, továbbá az egykori dokumentumokban ez a téma fel-felbukkan.

Elsőként két olyan tanulmányt közlünk, melyek rávilágítanak arra, hogy miért is érdekelte a XIX-XX. század embereit az egykorvolt erdők kérdése. Mintegy száz évvel ezelőtt, a magyar honfoglalás ezeréves évfordulójával kapcsolatban a figyelem fokozottan a nemzet története felé terelődött. Az általunk felkutatott tanulmányok, levelek és felterjesztések gyakran nem csak az erdők történetével, az ő(s)erdőkkel foglalkoznak, de azokból most csak a minket érdeklő részeket idézzük. A kihagyásokat (...) jellel jelöltük. Ugyanakkor a kor hangulatának visszaadására az eredeti helyesírást, tipográfiai megoldásokat megtartottuk, igaz, ez olykor-olykor a könnyű értelmezhetőség rovására megy. Összeállításunkban az általunk fellelhető forrásokat tematikusan csoportosítva, többnyire időrendi sorrendben mutatjuk be.

A szemelvénygyűjtemény összeállításához régi szemtanúkat hívtunk segítségül, akik ugyan eltérő végzettséggel és különböző céllal írtak az őserdőről, de közös vonásuk, hogy ők még a természetben is látták az őserdőket. Megállapításaik nagyobbrészt örök érvényűek. Publikációk ugyanakkor annak is bizonyosságai, hogy ezzel a kérdéssel már az

erdőrezervátum-kutatás program előtt is foglalkoztak. Napjainkra az a furcsa helyzet állt elő, hogy az őserdőkutatás tárgya, maga az őserdő eltűnt a Kárpát-medencéből.

A szerzők eltérő végzettségéből és művük különböző céljából következik, hogy jelen válogatásba is más-más nézőpontú írások kerültek. Többen nem kevés emocionális töltettel ragadtak tollat, s így az őserdőről nem szakmai leírást adtak, hanem „őserdei hangulatot” teremtettek. Példaképpen Rudolf trónörökös, Francé Rezsőt, A. E. Brehmet említhetjük meg. Természetesen előfordulhat, hogy ez az emocionális töltet – miként maga az ember is – hol ilyen, hol olyan. Mentségükre legyen mondva, hogy a mai ember sem egyformán szemléli akár ugyanazt az erdőt sem.

A tanult erdészek igazán szakmai szemüvegen át nézték az őserdőket. Leírásaikból általában az derül ki, hogy őket főleg az őserdők kihasználása, gazdasági erdővé történő átalakítása érdekelte. Ezért ezekben a tanulmányokban (pl. Divald Béla, Bartha Ábel) elsősorban faterméstani, illetve a faanyag minőségével kapcsolatos szempontok érvényesülnek.

Számunkra, a mai erdőrezervációkkal foglalkozók számára legbecsesebbek az őserdők struktúráját és dinamikáját feltáró szerzők művei. Fekete Lajos, Muzsnay Géza, Fröhlich Gyula állományfelvételi adatai, és az ezekből leszűrhető következtetések nemegyszer ma is helytállóak. Az őserdőkben végbemenő, a szerzők által leírt folyamatok ismerete segítségünkre lehet az erdőrezervátumokban megfigyelhető változások értelmezésében és magában a kutatások végzésében is.

Az összeállítás elsősorban hegy- és dombvidéki lucfenyvesekre, fenyőelegyes bükkösökre és bükkösökre vonatkozik. A XIX. század végére ugyanis az alföldi és a dombvidéki tölgyesek oly mértékben átalakultak, hogy az őserdők iránt érdeklődők már nem tekinthették vizsgálatuk tárgyának. Ennek ellenére egy külön alfejezetben foglalkozunk a Dráva-Száva köze tölgyeseinek kérdésével.

Kiadványunk egy sorozat része, amely sorozat az erdőrezervátum-kutatás eredményeit teszi közzé. Az erdőrezervátumok meghatározásával a sorozat egy másik könyve részletesen foglalkozik. Az olvasó hiányolhatja, hogy jelen kötetünkben itt, az előszóban az őserdő mai meghatározása (összetétele, szerkezete és működése) nem szerepel. Ezt tudatosan tesszük, a korábbi szerzők őserdő-leírásaiból, -definícióiból éppen az olvasó feladata lesz az előbbi jellemzők megkeresése. Ennek alapján ki-ki kiegészítheti saját elképzelését a Kárpát-medencei őserdőről.

Budapest – Sopron, 2002. január 20.

A szerkesztők